

En mønt har to sider

Tanker omkring Christian 3.s udmøntning af 4-skillinge 1535

Forud for Christian 3.s møntreform 1541 udmøntedes betydelige mængder af 4-, 2- og 1-skillinge med årstallene 1535 og 1536, dvs. under Grevens fejde (1534-36).

Nedenfor redegør vi for nogle af de tanker, vi har haft om 4-skillingene, der alle bærer årstallet 1535. Vi har for nylig fundet disse to 4-skillinge:

Lad os indledningsvis fastslå, at de to møntsider er stempelidentiske.

Vi har siden 2009 anvendt og anbefalet vores digitale metode til sammenligning af møntstemppler¹: Vi aftegner på en tegneplade den pågældende mønt, fritlægger tegningen og lægger den på computeren ind over andre tegninger eller møntbilleder, som vi ønsker at sammenligne tegningen med.

Herunder vises tegning af mønt 1 lagt ind over mønt 2 og derefter tegninger af de to møntforsider kombineret. Der er ingen tvivl om, at de to mønter er slået med samme stempel.

*Af Niels Jørgen Jensen og
Mogens Skjoldager*

1. Jensen og Skjoldager (2009)

Jens Chr. Moesgaard skrev i NNUM 2008 en spændende artikel: *Dateringen af Christian III's mønter 1534-1540*. Hans teorier og konklusioner gengives i let bearbejdet form i skemaet herunder.

Som Moesgaard anfører, er Christian 3.s underlødige 4-, 2- og 1-skillinge slået i en længere periode op mod møntreformen i 1541 – permanent antedaterede til 1535-36 for at skjule, at man fortsat slog dårlig mønt.

Men hvor Moesgaards sigte er at etablere en kronologi, vil vi fokusere på, hvilke mønter der kom ud af produktionerne.

Lad os vende de to mønter om. Det viser sig altså, at den ene mønt påstår at være slået i Roskilde, den anden i København, Schou hhv. 230 og 103. Stempelsammenblandingen er måske ikke overraskende: Vi har længe undret os over den påfaldende lighed mellem 4-skillingene fra de fire udmøntningssteder Århus, Ribe, Roskilde og København. Der er forskelle mellem kongenavnets endelse: ...NVS eller ...NI, ligesom regenten

Møntsted	Formodet prægeperiode start	Formodet prægeperiode slut	Kendetegn	Schou 1926	Galster 1972	Sieg 2018
Århus	Januar 1535		Årstal under brystbillede, 2 cirkler ved skjold	65-68	95A	8.1
Århus		Sandsynligvis til mindst august 1537 / september 1538	Årstal ved skjoldet. Kløverblad i omskriften. Manglende kløverblad på enkelte stempler fra Århus og Roskilde anses for en separat udmøntning	69-99	95B	8.2
Roskilde	September 1535	Sandsynligvis til mindst august 1537		146-238	99	11
Ribe	?	Efterår 1538		135-145	107	9
København	Juli 1536	1539-40		100-135	104	10

angives at være konge over DACIE, DACI, DACE, DAC eller DA. Endelig er der forskelle mellem de enkelte bogstaver: A findes med og uden tværstreg, N findes retvendt og spejlvendt osv. Alligevel er der tale om en større indbyrdes lighed end tilfældet er for søslingene, hvor det som regel er lettere at se på møntens fremtoning, herunder kroner og årstal, end det er at se på stedsangivelsen – der i øvrigt undertiden er forkeret: således har vi dokumenteret, at en række søslinge med bynavnet Ålborg i virkeligheden er slået i Ribe² ligesom Ronneby-søslingene efter Søren Norby-perioden måske er slået i Malmø – i hvert fald er stemplerne skåret der³.

Hvis man anerkender Moesgaards kronologi over møntstederne – og det gør vi – skal man altså ikke forestille sig, at møntslagningen er flyttet med hæren rundt i landet. De forskellige møntsteder har i større perioder været i drift samtidig. Det rejser naturligvis spørgsmålet om, hvorvidt vi har flere stempelskærerteams siddende i de fire byer, alle i stand til at leve op til en fællesnævner mht. udseende og fabrik (idet vi ikke er blinde for, at Århus og Roskilde⁴ har en højere frekvens af stavfejl og variationer end Ribe og København). Den anden mulighed er, at stemplerne er skåret på et centralt stempelskærerværksted og efterfølgende fordelt til de fire møntsteder – hvis da ikke mønterne er slået centralt men med påståede (falske) bynavne.

Vi vender tilbage til de to mønter, som har givet anledning til denne artikel. Der er tale om de mønter, som nævnt 1535 Schou 230 og 103.

Der er flere mulige forklaringer på, at de to ens forsider kobler til to forskellige byer:

1) Møntstempler kan være overført fra Roskilde til København i forbindelse med byens overgivelse. Dele af møntpersonalet er så forflyttet til København – traditionelt anses det for sandsynligt, at man har kunnet overtage de faciliteter, som Christian 2.s tilhængere havde brugt til deres møntfremstil-

2. Jensen og Skjoldager (2012)

3. Jensen og Skjoldager (2010) side 41f.

4. Således fx MONETA NOSA på et Roskildestempel – se Jensen og Skjoldager (2015)

ling i hovedstaden – og har slået mønt med et forsidestempel, der allerede havde været i anvendelse i Roskilde, og et nyt bagsidestempel, der angav møntstedet som København. Det vil i givet fald tidsfæste stemplerne som hhv. et af de senere i Roskilde og et af de tidligste i København. Tankegangen forekommer logisk, men hvorfor skulle det være så vigtigt, først at slå mønt med stedsangivelsen HAFNIENSIS efter byens overgivelse – i forvejen havde man jo fiflet med årstalsangivelsen?

2) Begge mønter kan være slået i Roskilde. Enten i forventning om Københavns snarlige overgivelse eller som ren propaganda tidligere eller senere i forløbet. Der ligger prestige i at kunne påstå at udmønte i rigets hovedstad og det er let at forestille sig, at man ikke har villet lade denne mulighed gå fra sig.

Det ville indebære, at stedsbetegnelsen på Københavnermønten er ukorrekt, men for det første er allerede årstallet som nævnt misvisende – og aldeles uhistorisk, København overgav sig først 29. juli 1536 – og for det andet er det ikke noget særsyn, at der omgås lemfældigt med stedsbetegnelserne på tidens mønter, mest markant med serien af søslinge, der trods byangivelsen Ålborg er præget i Ribe.

3) Endelig foreligger der vel den mulighed, at man ikke har taget det så nøje med, hvilke bynavne der stod på de enkelte stempler. Stemplerne er måske leveret fra et fælles stempelskærerværksted med ukendt beliggenhed, som har forsynet de enkelte møntværksteder, og det er så en levering af et forkert bagsidestempel, der er skyld i den ene af vores to mønter. I givet fald kan man forestille sig adskillige 4-skillinge, hvis omskrift ikke svarer til den by, hvor de faktisk er blevet udmøntet. Indrømmet: Det er ren spekulation fra vor side, men vi kan ikke se, hvorfor den mulighed skulle udelukkes.

Københavner-firskillingene har som hovedregel et kongenavn, der slutter på ...NI til forskel fra ...NVS, der er almindeligt i Roskilde. Men selv om København var den sidste møntsmedje, der producerede disse 4-skillinge, er det ikke sikkert, at ...NI-mønterne er yngre end ...NVS-mønterne. Muligvis er det et spørgsmål om, hvilke møntskærere, der er blevet forflyttet til hovedstaden; forskellen mellem ...NI og ...NVS kan være et individuelt stempelskærerlune snarere end en tidsmæssig udvikling, således har Århus cirka samme andel ...NI og ...NVS, mens Ribe udelukkende har ...NI.

Til sidst må vi påpege det element af tilfældighed, der ligger bag den opdagelse, der førte til denne artikel. Vi har længe

haft en mistanke om, at der kunne foreligge koblinger mellem de enkelte byers mønter. Mønternes ensartethed taget i betragtning er det en nærliggende tanke, men én ting er, at en møntslager i 1535 har præget mønter med et “forkert” bynavn – noget andet er, at vi ikke kan bevise noget, hvis han undlader at blande stemplerne. De to mønter med den noget usædvanlige forkortelse DACE⁵ var i efteråret 2019 udbudt til salg hos en jysk mønthandler. Mønterne stammer fra en samling, der har ligget i dvale i en bankboks i årtier. Med billederne på handlerens hjemmeside fik vi materialet serveret på et sølvfad.

4-skillingene er slået i betydelige mængder, hvilket giver sig udtryk i antallet af Schounumre. For- og bagside på hvert Schounummer kan dække over flere stempler, så en grundig undersøgelse af denne møntgruppe kræver billeddokumentation – et godt sted at begynde vil være Schous aftrykssamling på KMMS, København. Vi vil blive meget overraskede, hvis et studium af denne møntgruppe ikke resulterer i opdagelsen af flere – måske større – hemmeligheder. Stempelsammenblandingen mellem Roskilde og København har en vis logik; en stempelsammenblanding mellem for eksempel Ribe og København ville røkke ved hele vores forståelse af møntgruppen.

5. Schou 228-230 (Roskilde) og 103-105 (København). Der kendes ikke DACE-mønter fra Århus og Ribe

Litteratur

- *) Galster, Georg: *Reynold Junges Møntmesterregnskaber 1534-1540*. I: Festskrift til Kr. Erslev 28. december 1927, København 1927 side 271-290
- Galster, Georg (udg.), *Reynold Junges Møntmesterregnskaber 1534-1540*, København, 1934
- *) Galster, G.: *Roskilde mønter*. I: Fra Københavns Amt 1929 side 409-438
- *) Galster, Georg: *Ribe Mønt*. I: Fra Ribe Amt XI. IV 1947 side 587-619
- *) Galster, Georg: *Århus' Mønter*. I: Den gamle By's Årbog 1956 side 19-43
- Galster, Georg: *Unionstidens Udmøntninger*, København 1972
- *) Jensen, Niels Jørgen og Skjoldager, Mogens: *Stempeltegninger - den digitale metode*. I: NNUM 2009 side 67-75
- Jensen, Niels Jørgen og Skjoldager, Mogens: *Frederik 1.s søslinge 1524-1528*, DNF, 2010
- *) Jensen, Niels Jørgen og Skjoldager, Mogens: *The missing link - søslingeudmøntningen i Ribe og Ålborg 1524*. I: NNUM 2012/1 side 14-17
- *) Jensen, Niels Jørgen og Skjoldager, Mogens: *MONETA NOSA*. I: NR 125, 2015 side 8-11
- *) Moesgaard, Jens Christian: *Dateringen af Christian III's mønter 1534-1540*. I: NNUM 2008 side 119-127
- Schou, Hans Henrik: *Beskrivelse af Danske og Norske Mønter 1448-1814 og Danske Mønter 1815-1923*, København 1926. Genoptrykt 1983 af Bengor Publica. Inc., Seattle Washington
- Siegs møntkatalog 2018*

– de med *) markerede titler findes som fuldtekst på www.danskmoent.dk